

Beheerplan Natura 2000 Rijntakken

In de uitvoering

INHOUDSOPGAVE

1. Inleiding	3
2. De Natura 2000-opgave in het riviersysteem van de Rijntakken	3
3. Uitwerking naar een basisopgave	5
4. Drukfactoren	7
5. Uitvoeringsmaatregelen	9
5.1 (Her)inrichtingsmaatregelen	10
5.2 Natuurbeheermaatregelen	14
6. Governance en middeleninzet	16
7. Conclusie	16

Bijlagen:

- Natura 2000 doelen Rijntakken	18
- Uiterwaarden overzicht en gebiedsopgaven (Gelderland)	20
- Kaarten deelgebieden Rijntakken	26

Versie : 9
Status : Definitief
Datum : 13 oktober 2022
Afdeling : Programmering
Auteur : Provincie Gelderland

1 Inleiding

Deze notitie geeft een overzicht van de stand van zaken rond de uitvoering van het beheerplan Natura 2000 Rijntakken (looptijd 2018 – 2024) op het grondgebied van de provincie Gelderland. Wat is er allemaal al gebeurd, welke uitwerkingen van de opgaven zijn gemaakt en hoe gaan we die realiseren en gaan we daarmee alle doelen uit het beheerplan halen ?

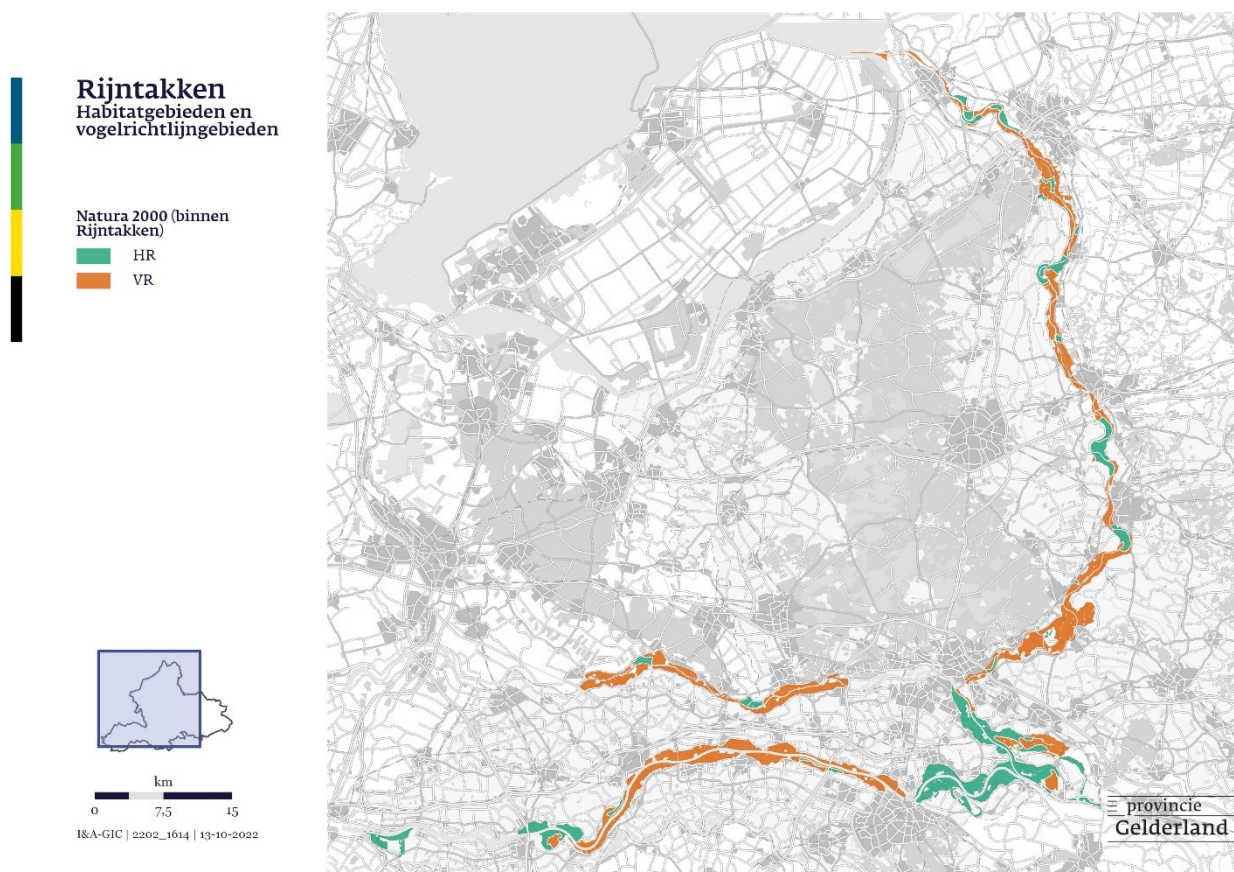
We starten met de omschrijving van de opgave en welke drukfactoren een rol spelen bij de in standhouding van de riviernatuur. Daarna kijken we naar de mogelijkheden om de doelen te halen en welke (herstel)maatregelen daarbij ingezet kunnen worden. We proberen via een tabel en kaart zicht te geven op de totale inzet. De conclusie laat zien dat het essentieel blijft te werken aan de realisatie van de geschikte habitats / leefgebieden. Er wordt op dit moment voldoende inzet gepleegd om uitbreiding van leefgebied te realiseren en de kwaliteit van het bestaande leefgebied te verbeteren.

2 De Natura 2000-opgave in het riviersysteem van de Rijntakken

Het ecologisch netwerk Natura 2000 moet de betrokken natuurlijke habitats en leefgebieden van soorten in hun natuurlijke verspreidingsgebied in een gunstige staat van instandhouding behouden of in voorkomend geval herstellen. Onder het begrip “instandhouding” wordt een geheel aan maatregelen verstaan die nodig zijn voor het behoud of herstel van natuurlijke habitats en populaties van wilde dier- en plantensoorten zoals beschermd door de Europese vogel- en habitatrichtlijn. In 2014 is het aanwijzingsbesluit Natura 2000-gebied Rijntakken vastgesteld door de Staatssecretaris van Economische Zaken. Dit gebied beslaat de Rijntakken in 3 provincies (Overijssel, Utrecht, Gelderland). Het betreft de buitendijkse gedeelten van de riviertakken IJssel, Nederrijn/Lek, Boven-Rijn, Pannerdensch kanaal en de Waal met daarnaast de oude overloopgebieden zoals de Rijnstrangen. Het Rijntakken-gebied binnen Gelderland is circa 23.000 ha groot en bestaat uit de rivieren zelf en daarnaast uit 104 uiterwaarden. Het totale gebied (met de delen uit de provincie Utrecht en Overijssel erbij) is 34.000 ha groot met 137 uiterwaarden. Het hele gebied is aangewezen onder de Vogelrichtlijn (VR). Circa 8.350 ha binnen Gelderland is tevens aangewezen als Habitatrichtlijn gebied (HR). De opgaven richten zich op instandhoudingsdoelstellingen voor 14 habitattypen, 11 habitatsoorten, 12 broedvogelsoorten, 26 niet-broedvogelsoorten (zie bijlage 1 voor een overzicht). Voor de Natura 2000-gebieden zijn in beheerplannen instandhoudingsmaatregelen uitgewerkt die beantwoorden aan de gebiedsspecifieke ecologische vereisten van de betrokken natuurlijke habitats en (vogel)soorten. Daarbij gaat het zowel om kwaliteitsverbetering als om areaal verruiming voor de habitattypen en om behoud en uitbreiding van de populaties van doelsoorten. Het beheerplan Natura 2000 Rijntakken (038) is in 2018 vastgesteld door de drie betrokken provincies en de ministeries van LNV en I&W. Het beheerplan heeft een uitvoeringstermijn van zes jaar, waarbij de provincies de terrestrische¹ opgave voor hun rekening nemen en Rijkswaterstaat de aquatische opgave en daarnaast de opgave op rijksgronden realiseert. De opzet van Natura 2000 is dat in drie beheerplanperiodes van elk zes jaar, de doelstellingen van Natura 2000 worden gehaald. Voor de Rijntakken staat daarmee een einddatum vast van 2036 waarin 100% doelbereik wordt beoogd.

In onze omgevingsvisie Gaaf Gelderland is een ambitie voor geheel Gelderland geformuleerd om in 2030 75% van de Europese doelen van de vogel- en habitatrichtlijn behaald te hebben. Het beheerplan wordt binnen de provincie aangemerkt als uitvoeringsprogramma (niet beleidsvormend).

¹ Met terrestrisch worden de natuurdoelen bedoeld die verbonden zijn aan de vaste grond. Het gaat daarbij om alle habitattypen en de vogelsoorten en een deel van de habitatsoorten zolang ze niet rechtstreeks verbonden zijn met het riviersysteem. Met de aquatische opgave wordt bedoeld op het leefmilieu van de vis.

Kaart aanduiding VR en HR gebieden Rijntakken

Vestiging doelsoorten niet altijd zeker

Het bereiken van de doelen uit het aanwijzingsbesluit Natura 2000 is een opgave omgeven met onzekere factoren, omdat wij niet kunnen bepalen waar doelsoorten zich gaan vestigen. Wij kunnen alleen de voorwaarden scheppen voor habitattypen en leefgebieden creëren die aantrekkelijk zijn voor de gewenste doelsoorten. Als specifieke doelsoort wordt vaak de kwartelkoning genoemd die graag in open en insectenrijk grasland vertoeft. De in Nederland aanwezige kwartelkoningen vormen een kleine deelpopulatie van de hoofdpopulatie die zich in Oost-Europa vestigt (Polen, Wit-Rusland). Het vraagt maatwerk om geschikt habitat te creëren voor de kwartelkoning en dat kan vaak alleen met specifiek natuurbeheer. Van belang is nu voor alle doelsoorten de gewenste habitats in voldoende omvang te creëren zodat vestiging aannemelijk wordt. De uiteindelijke vestiging ligt buiten onze macht. Het creëren van dit leefgebied is dan ook het uiteindelijke toetsbare en afrekenbare resultaat dat we opleveren. Daarbij heeft elke doelsoort zijn eigen specifieke wensen ten aanzien van zijn leefomgeving. Op dit moment zijn de afspraken nog gebaseerd op aantallen doelsoorten en hectares habitattypen. Er vindt op dit moment een herijking van de nationale doelensystematiek plaats. Daarin wordt onderkend dat er meer ruimte moet zijn voor dynamische doelen. Naar verwachting eindigt dat proces medio 2023, waarna aanwijzingsbesluiten geactualiseerd worden. Naar verwachting zal dat met name voor uitbreidingsdoelen tot meer flexibiliteit leiden (d.w.z. dat er geschoven mag worden met de verschillende doelen over de aanwezige Natura 2000-gebieden in Nederland). Daarbij blijft het Rijk verantwoordelijk voor doelbereik en is de provincie verantwoordelijk voor de levering van de prestaties (areaal leefgebied).

foto kwartelkoning

3 Uitwerking naar een basisopgave

Het beheerplan Natura 2000 Rijntakken is veelomvattend en complex. We proberen u een overzicht te geven van de uit te voeren werkzaamheden en onze aanpak daarbij. Tot en met 2024 moeten we nog veel opgaven realiseren. De opgaven zijn onder te verdelen naar uitbreidingsopgaven van habitattypes en leefgebieden en herstelopgaven gericht op kwaliteitsverbetering van de bestaande leefgebieden. In de tabel in bijlage 1 is dit aangegeven met symbolen, in het beheerplan is voor een aantal habitattypes dit concreet verder uitgewerkt. Om de veelheid aan doelen beter hanteerbaar te maken zijn de Natura 2000 doelen in ‘clusters’ ondergebracht (zie onderstaande tabel). Daarbij wordt per cluster het uitbreidingsdoel geformuleerd (voor zover beschikbaar) en aangegeven welke kritische doelsoorten hiervan profiteren. Deze opgave geldt voor het gehele Rijntakken-gebied (incl. Utrecht en Overijssel).

Tabel: Clusters en uitbreidingsdoelen

Cluster Natura 2000 doel	Uitbreidingsdoel	Leefgebied voor
Vochtige oibossen	Zachthoutoibossen subtype A (vooral grote kernen van 25 ha gewenst via herverkaveling), Essen-iepenbossen subtype B (toevoegen van 150 – 160 ha)	Bever, kamsalamander, aalscholver
Droge oibossen	Hardhoutoibossen (toevoegen van 60 – 80 ha), Ruijge en zomen subtype C (sluit aan bij bovenstaande uitbreiding)	
Droge graslanden	Stroomdalgraslanden (toevoegen van 90 ha), Glanshaver- en vossenstaartheoïlanden subtype A (toevoegen 150 ha)	Kwartelkoning, steltlopers en grasetende watervogels
Vochtige graslanden	Glanshaver- en vossenstaartheoïlanden subtype B (toevoegen 20 ha)	Porseleinhoen, kwartelkoning, watersnip, steltlopers en grasetende watervogels
Aangetakte nevengeulen	Beken en rivieren met waterplanten, Ruijge en zomen	Vissen, rivierdonderpad, ijsvogel, oeverzwaluw,

	subtype A en B, Slikkige rivieroeveren	steltlopers, visetende vogels, eenden
Stilstaande wateren	Meren met krabbenscheer en fonteinkruiden (streven naar een totaal van 45 locaties)	Modderkruiper, kamsalamander, meervleermuis, dodaars, zwarte stern, visetende vogels, eenden
Plas-drassituaties	Streven naar totaal oppervlak van 100 ha	Kamsalamander, grote modderkruiper, porseleinhoen, watersnip, steltlopers, grasetende watervogels en eenden
Rietmoeras	Meren met krabbenscheer en fonteinkruiden	Meervleermuis, kamsalamander, modderkruiper, dodaars, zwarte stern, roerdomp, woudaapje, grote karekiet, blauwborst, visetende vogels, eenden

Een aantal opgaven is in het beheerplan geformuleerd als een basisopgave, die een bepalend inzicht geeft in de toestand van de natuur in het totale gebied en waarvan duidelijk is dat er een areaal uitbreiding nodig is, dan wel een kwaliteitsverbetering van het leefgebied. Het gaat om de volgende opgaven voor de habitattypen hardhoutoibos, essen-iepenbos en stroomdalgrasland en de leefgebieden voor de doelsoorten kwartelkoning, porseleinhoen, watersnip, kamsalamander en modderkruiper. Hiervoor zijn specifieke verbeterplannen ontwikkeld. De verbeterplannen voor de doelsoorten zijn gericht op het realiseren van het gewenste habitatype en leefgebied, waarin de doelsoorten goed kunnen gedijen. De kwartelkoning is gekoppeld aan de droge en vochtige graslanden. De porseleinhoen en de watersnip zijn gekoppeld aan vochtige graslanden, plas-drassituaties en moeras. De kamsalamander voelt zich thuis in vochtige oibossen, stilstaande wateren, plas-drassituaties en rietmoeras. Hiervoor dient voldoende kwalitatief leefgebied te worden gerealiseerd.

Om alle opgaven te realiseren zijn er drie basissporen te volgen, die hier later verder worden uitgewerkt. Deze sporen zijn:

1. Het sturen op een goed beheer van de bestaande (natuur)gronden in bezit van terreinbeherende organisaties (TBO's) (zoals Staatsbosbeheer), particulieren, boeren en de (Rijks)overheid. Via het jaarlijks op te stellen Natuurbeheerplan kan het gewenste beheertype worden vastgelegd. Zo kan op deze terreinen voldoende leefgebied gerealiseerd worden dat ruimte biedt aan het huisvesten van de als doel geformuleerde aantallen uit het aanwijzingsbesluit. Aanvullend biedt de landbouwsector via het Agrarisch Natuur en Landschapsbeheer (ANLb) een belangrijke bijdrage voor het vergroten en verbeteren van het leefgebied op de landbouwgronden.
2. Via de realisatie van het Gelders Natuur Netwerk (GNN) wordt er nieuwe natuur ontwikkeld in de uiterwaarden via de aankoop en inrichting van gronden door de provincie. Op dit moment resteert er nog een verwervingsopgave van ongeveer 450 ha voor het riviersysteem van de Rijntakken.
3. Veel opgaven worden ook gerealiseerd als onderdeel van inrichtingsplannen in de uiterwaarden in het kader van de KRW-opgave (Kaderrichtlijn Water) en de restant NURG-opgave (Nadere Uitwerking Riviereengebied) van het Rijk. Daarnaast leiden de vele zand- en kleiwinprojecten tot nieuwe gebiedsontwikkelingen waarmee ook nieuwe natuur gerealiseerd wordt.

Verbinding met andere programma's

Er is een duidelijke verbinding met andere provinciale en landelijke programma's. De opgave is om al deze programma's in het uiterwaardengebied van de Rijntakken zo te laten samensmelten dat er een integrale gebiedsontwikkeling ontstaat. Een eerste aanzet is geleverd met het Panorama Gelderse Rivieren. Met de ontwikkeling van de integrale gebiedsprogramma's onder de vlag van het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) ontstaat er een vervolg. Zeker op het vlak van het landbouwkundig gebruik van de uiterwaarden zal de samenwerking als een integraal en gebiedsgerichte aanpak worden vorm gegeven. De druk op de landbouwgronden vanuit de verschillende maatschappelijke opgaven is namelijk groot.

De lopende programmalijnen zijn:

- Natura 2000 (VR/HR) (natuurprogramma)
- GNN (Gelders Natuur Netwerk) (natuurpact)
- Restant opgave NURG (Nadere Uitwerking Rivierengebied) en RvR (Ruimte voor de rivier)
- ANLb (Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer)
- NIL (Natuurinclusieve landbouw) en NPLG (Nationaal Programma Landelijk Gebied)
- HWBP (Hoogwater beschermingsprogramma)
- KRW (Kaderrichtlijnwater)
- Nitraatrichtlijn
- Drinkwatervoorziening (oeverinfiltratie)
- Klimaat
- Verdroging
- Energietransitie
- GMS (Gelderse Maatregelen Stikstof) en overgangsgebieden
- Omgevingsvisie
- IRM (Integraal Riviermanagement)
- PAGW (Programma Aanpak Grote Wateren)

Al deze programma lijnen moeten per (cluster van) uiterwaard(en) samen vloeien naar één afgewogen gebiedsontwikkeling, waarbij de belangen van de drie belangrijkste grond gebruiksfuncties van het gebied te weten, natuur, landbouw en zand- en kleiwinning een plek krijgen.

Monitoring

Hoe bepaal je of en wanneer je de doelstellingen hebt gehaald? Het eenduidig registreren van de aantallen doelsoorten en oppervlakte habitat en het vastleggen van de prestaties ontwikkeld zich nog door. Het voorkomen van doelsoorten van bijvoorbeeld vogels kan over de jaren steeds anders uitpakken, afhankelijk van de totale continentale populatie en de verschuiving in leefgebieden. De ontwikkeling van kwalificerend oobos beslaat vele tientallen jaren. Op welke manier je het resultaat wilt verantwoorden is nog een gespreksonderwerp. De startdatum voor de meetreeks is de datum van het vaststellingsbesluit in 2014.

4 Drukfactoren

Bij de invulling van de natuuropgave is het goed kort kennis te nemen van de drukfactoren - of te wel belangrijkste bedreigingen - die het halen van het einddoel kunnen belemmeren. Het gaat om de vermesting van de uiterwaarden als gevolg van de stikstofbelasting, de verdroging, de verstoring, verspreiding en versnippering van het leefgebied en de bewegelijkheid van de grondmarkt. We lichten ze hierna toe.

Vermesting

Het belangrijke onderdeel bij vermesting is op dit moment de reactieve stikstof in de vorm van NOx en NH₃ (ammoniak). De kritische depositiewaarde (KDW) voor deze stikstofverbindingen wordt in de uiterwaarden

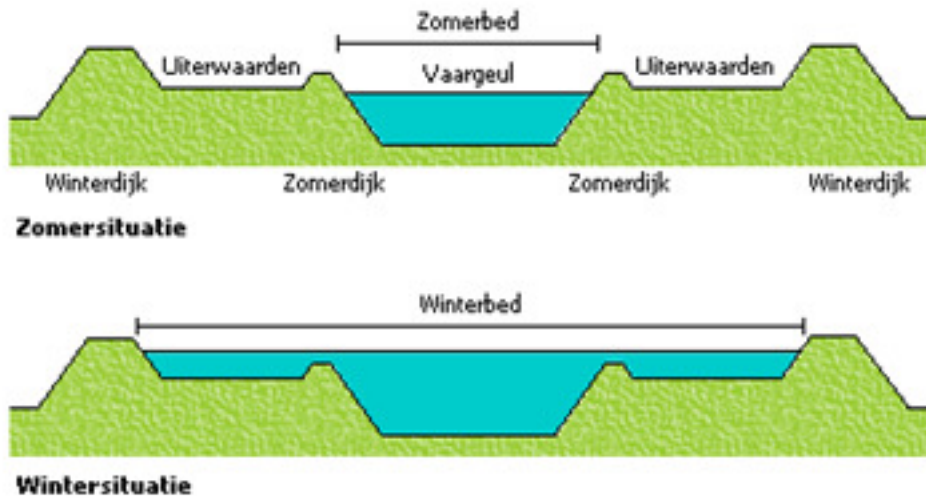
met 5 tot 10% overschreden. De habitattypen in het Rijntakken gebied zijn in het algemeen minder gevoelig voor stikstof dan de habitattypen op de Veluwe. Stikstofgevoelige riviernatuur zijn o.a. pioniervegetaties op zandgronden, stroomdalgraslanden, glanshaverhooilanden (subtype A), droge hardhoutoobossen en poelen gevoed door helder kwelwater. Zij gedijen het beste bij schrale, niet bemeste gronden en kwelwater dat niet te veel belast is met nitraat. De stikstofbelasting in de uiterwaarden loopt via de lucht, uitspoeling van grondwater (nitraatrijke kwel) en via hoogwaters (vruchtbare sliblaag). Maatregelen tegen de stikstofdepositie zijn het beste te treffen bij de bron. Die bron ligt vaak buiten het Natura 2000-gebied en valt buiten dit bestek.

Er zijn ook (herstel)maatregelen te treffen in de uiterwaarden zelf. In het kader van de PAS (Programmatische Aanpak Stikstof) is een overzicht gemaakt van de verschillende maatregelenpakketten. De belangrijkste maatregelen zijn:

1. Het stopzetten van bemesting in de uiterwaarden. Met name het toepassen van drijfmest. Voor droge mest is op sommige plekken wel ruimte.
2. Hooilandbeheer. Door maaien en afvoeren van het maaisel van de graslanden wordt bij elke maaibeurt stikstof afgevoerd. Indien dit consequent over een groot aantal jaren wordt doorgevoerd, zonder dat er mest wordt toegevoegd leidt dat uiteindelijk tot verschraling van het grasland.
3. Het bewerken van de bovenlaag. Door de toplaag van de bemeste bovengrond weg te halen, kan men snel de grond verschrallen. Ook het opbrengen van kalkrijke zandlagen kan het met stikstof optredende verzuring van de bodem tegengaan. In natuurlijke riviersystemen vinden er tijdens hoogwater nieuwe kalkrijke zandafzettingen plaats langs oeverwallen. Daar waar dit natuurlijke systeem ontbreekt kan men kalkrijkzand opbrengen of gewoon bekalken.

Verdroging

Een ander belangrijk issue dat de laatste jaren steeds belangrijker wordt is de verdroging van de uiterwaarden. Het klinkt raar als er midden in de uiterwaarden een rivier stroomt, maar dat heeft alles te maken met de bodemligging van de rivier ten opzichte van de uiterwaarden. Op onderstaande dwarsdoorsnede is te zien dat na het dijklichaam de uiterwaarden het hoogste punt zijn in het landschap. Vaker nog hoger dan het binnendijks gebied. Er zijn twee processen die hierbij een rol spelen. Aan de ene kant slijt het zomerbed (het eigenlijke stroombed van de rivier) steeds verder uit. De rivierbedding komt daardoor steeds dieper te liggen. Soms zelfs dieper dan het binnendijkse maaiveld. Dit proces zet zich door met op sommige plekken een daling van 2 cm per jaar. Het gevolg is dat de rivier als een soort drain gaat werken en kwel aantrekt van de binnen- en buitendijkse gebieden. Het grondwaterpeil zakt daarbij (in de buurt van de rivieren) verder uit. Het ander proces is het ophogen van de uiterwaarden (winterbed) na elk hoog water. Zand, slib en klei zetten zich na elk hoog water af op de uiterwaarden waardoor deze soms met cm's per hoogwater stijgen. Deze beide processen hebben geleid tot een verdroging van de uiterwaarden waarbij moerasvegetaties, plas-drassituaties die geschikt zijn voor veel natura 2000 doelsoorten, verdwijnen of in kwaliteit achteruitgaan. Er worden al verschillende projecten opgezet om bij hoogwater het water binnen de uiterwaard vast te houden en niet meer af te voeren via een uitlaatwerk in de zomerdijk (overstromingsvlakte). Dit is een eerste stap. De echte ingreep in het tegengaan van verdroging is het verhogen van het zomerbed (rivierbed) en het verlagen van het winterbed (uiterwaarden). Binnen het project Integraal Rivier Management (IRM) van Rijkswaterstaat wordt hier verder naar gekeken.

Verstoring

Veel uiterwaarden zijn uitloopgebied voor dorps- en stadsbewoners die wonen achter de dijken (binnendijks). De recreatieve druk vormt een groot probleem voor de vestiging en het broedsucces van broedvogels. Vooral loslopende honden, die vogels opjagen vormen een belangrijk aandachtspunt. Bij de inrichting van uiterwaarden wordt gewerkt aan een recreatiezonering. Voor sommige doelsoorten bieden bijvoorbeeld broedeilanden een goede oplossing, maar voor porseleinhoen en kwartelkoning werkt dit niet. Het nog op te stellen handavingsplan voor de Rijntakken (voorzien in 2023) gaat hierin ook aangrijpingspunten bieden.

Verspreiding

Het is niet alleen mest dat de bodemkwaliteit bedreigt, maar er is ook vervuiling door pesticidegebruik en verontreinigingen in het slib dat achterblijft na hoogwater (waarbij ook het nodige zwerfafval achterblijft).

Versnippering

Veel prioritaire habitattypes zijn verspreid en in kleine oppervlaktes terug te vinden in de uiterwaarden. Voor een robuust natuurherstel is het belangrijk voldoende oppervlakte natuur te creëren (grootschaligheid) en de verschillende percelen met elkaar te verbinden. Dit gedachtegoed is ook verbonden met de ontwikkeling van het Natuur Netwerk Nederland (NNN).

Grondmarkt

De verschillende inrichtingsprojecten in de uiterwaarden voor bijvoorbeeld natuur en hoogwaterveiligheid lopen tegen het probleem aan dat er weinig beweging is op de grondmarkt. De bereidheid om grond te verkopen is beperkt. Er is veel vraag naar grond en weinig aanbod. Ook de landbouwsector heeft meer grond nodig om te voldoen aan de maatschappelijke wens voor natuurinclusieve en circulaire landbouw.

5 Uitvoeringsmaatregelen

Natuur kan spontaan ontstaan, maar in kleinschalig Nederland met veel grondgebruiksfuncties dicht op elkaar en over elkaar heen zullen we de natuur een stevig handje moeten helpen. Veel processen die horen bij een natuurlijk dynamisch riviersysteem zijn namelijk aan banden gelegd met het vastleggen van de rivierlopen en het verder uitslijten van de rivierbedding. We zullen daarin de rivierdynamiek kunstmatig herstellen, door ingrepen in de rivierbedding (zomerbed) en uiterwaarden (winterbed). Omdat we als

provincie binnen Rijntakken vooral verantwoordelijk zijn voor de realisatie van natuur op de uiterwaarden (de rivier zelf valt onder de verantwoordelijkheid van RWS), zullen we daar de oplossingen zoeken.

Er zijn twee werkroutes te bewandelen bij het realiseren van de natuurdoelen in de uiterwaarden. Dit kan op de eerste plaats via (her)inrichting van de uiterwaarden en ten tweede via gericht natuurbeheer op de aangewezen terreinen. Bij dit laatste is er nog een onderscheid tussen het ontwikkelbeheer (toewerken naar de gewenste eindsituatie²) en het regulier beheer (gericht op het in stand houden van habitatype en leefgebied). Onderstaande maatregelen richten zich alleen op de inzet binnen de provincie Gelderland.

5.1 (Her)inrichtingsmaatregelen

Gelders Natuur Netwerk (GNN)

De realisatie van het Gelders Natuur Netwerk (GNN) vormt een belangrijk onderdeel van de realisatie van de Natura 2000- doelstellingen. Het beheer van deze gebieden wordt gereguleerd via het Natuurbeheerplan. Op basis van het Subsidiestelsel Natuur en Landschap vindt voor een groot deel de financiering van het beheer plaats. Er resteert ook nog een uitbreidingsopgave voor het Rijntakken gebied van een kleine 450 hectare (ha) die nog verworven en ingericht dient te worden om te voldoen aan de afspraken uit het Natuurpact. Verder wordt er 1200 ha nog ingericht, deels door middel van inrichting en deels alleen door middel van (ontwikkel)beheer. Daarmee ontstaat er een substantiële invulling aan het totale oppervlak GNN in het riviersysteem (zie ook de tabel).

Tabel: Gelders Natuur Netwerk Rijntakken

Riviertak	Totaal opp. (ha)	Opp. GNN (ha)	Noo.01* (ha)	Noo.02** (ha)
Gelderse Poort	5.875	3.979	308	490
Waal	5.267	3.219	439	118
Nederrijn / Lek	3.107	940	37	43
IJssel	8.799	2.288	125	602
Totaal	23.043	10.426	909	1.253

*Noo.01: Nog te verwerven en in te richten naar natuur

**Noo.02: Nog in te richten natuur

Ook de oppervlaktes die we wensen te verwerven liggen vast in het natuurbeheerplan. Hierin is een zoekgebied met een totaal oppervlakte van 900 ha opgenomen, waarvan we, zoals eerder vermeld, de helft nodig hebben om te voldoen aan de afspraken uit het natuurpact. De laatste percelen zijn vaak lastig te verwerven, omdat de grondeigenaar zijn gronden niet wil verkopen of niet wil omzetten naar natuur. Om te voorkomen dat we daarmee in allerlei onteigeningsprocedures verzeild raken is de inzet gericht om deze locaties uitwisselbaar te maken met andere locaties in het riviersysteem die wel te verwerven zijn en in te richten zijn naar het gewenste natuurdoeltype. Jaarlijks kunnen we dit in het Natuurbeheerplan aanpassen. Geregeld komen hiervoor voorstellen binnen. Hier willen we dan ook positief mee omgaan, zolang de percelen:

- Voldoende ecologische potentie bezitten (GNN-waardig);
- Realiseerbaar zijn uiterlijk in 2025;
- Er draagvlak is bij de zittende eigenaar.

² Ontwikkelbeheer kan een periode van tien jaar beslaan, waarbij men bijvoorbeeld tijdens het ontwikkelbeheer het graslandperceel maait en het maaisel afvoert om zo verschraving van de bodem te realiseren en na afloop het regulier beheer in de vorm van jaarrondbegrazing toepast.

Verwerving is niet strikt noodzakelijk als de eigenaar van de grond de gronden zelf als natuur wilt beheren en akkoord gaat met een natuurbestemming. De gewenste uitbreiding van natuur in het Rijntakken gebied is daarmee binnen handbereik, waardoor voldaan kan worden aan de afspraken van het Natuurpact. De uiterwaarden met nog een grote verwervingsopgave uit het Natuurbeheerplan zijn de Rijnstrangen, Lobberdensche waard, Huissensche waarden, Ravenswaarden, Wilpsche Klei en Hoenwaard.

Kaderrichtlijn Water (KRW)

Rijkswaterstaat is belast met de uitvoering van de Kaderrichtlijn Water in het Rijntakken-systeem. De KRW richt zich op de ecologische waarden in het watersysteem en op het bereiken van een goede waterkwaliteit. RWS is gestart met een verkenning in de 3^e tranche. Daarbij worden uiterwaarden voorzien van een strang of nevengeul, uiterwaarden verlaagd, worden natuurlijke oevers aangelegd of wordt een bestaande waterloop verbeterd om de aquatische doelen (vis en macrofauna) van de Natura 2000- opgave te halen. De lijn is dat we samen met RWS hierin optrekken en planvorming en uitvoering gezamenlijk oppakken in die gebieden waar we gemeenschappelijke opgaven hebben. Hierin leggen we een koppeling tussen de aquatische opgave (vissen) en de terrestrische opgave (vogels en amfibieën) door de vormgeving van de geulen en oeverranden te combineren met plas-dras situaties en moerasvegetaties. De KRW 3^e tranche is actief in 25 uiterwaarden, waar we nu in 8 uiterwaarden een gezamenlijke opgave verkennen (Winssensche waarden, Stiftsche uiterwaarden, Renkumse benedenwaard, Vorchterwaarden, De Wilpsche Klei, Brummense waarden, Havikerwaard en Rammelwaard). Bekende bestaande voorbeelden van deze samenwerking zijn het project Uiterwaarden Wamel, Dreumel en Heerewaarden, Cortenoever, de Tichelbeekse uiterwaarden en de Hoenwaard.

Uitbreidingsopgave (hardhout)ooibos

De provincie heeft samen met SBB en RWS in kaart gebracht waar we de uitbreidingsdoelstellingen voor ooibos kunnen en willen realiseren³. Er is een analyse uitgevoerd naar de meest kansrijke gebieden ook qua eigendomssituatie. Daarbij starten we met een overmaat omdat niet elk voorstel de eindstreep gaat halen. We hebben nu 278 hectare in beeld in Gelderland voor een totaal opgave van 240 hectare (voor Gelderland, Utrecht en Overijssel te samen) . Het meest lastige punt met de uitbreidingsopgave ooibos is dat het een rivierkundig effect (water opstuwend) heeft. We moeten dus voor rivierkundige compensatie zorgen. We doen dit in samenwerking met RWS. Op dit moment vindt er spontane hardhoutooibos ontwikkeling plaats in de door SBB beheerde gebieden in de Gelderse Poort. We willen dan ook allereerst de ontwikkeling van deze prioritaire habitatsoort faciliteren door een aanpassing in de vegetatielegger mogelijk te maken. Het gaat om een oppervlakte van 120 ha. De vegetatielegger is het juridisch instrument van RWS om te bepalen welke natuur waar mag ontstaan zonder de hoogwaterveiligheid in gevaar te brengen. Aanpassing van deze legger vraagt om gedegen onderzoek en vaak compenserende maatregelen. Samen met RWS en SBB werken we dit verder uit in deze beheerplanperiode. Na de Gelderse Poort zullen we de mogelijkheden bij de Nederrijn en IJssel verder verkennen. Sommige uitbreidingskansen worden meegewogen in de KRW planuitwerkingen. Daarnaast zijn er ook nog lopende en afgeronde projecten die ook nog voor tientallen ha's aan inrekenbaar ooibos hebben opgenomen. Het gaat dan om projecten zoals de Hoenwaard, Tichelbeek, Cortenoever, UWDH (Uiterwaarden Wamel, Dreumel, Heerewaarden), Afferden en Deetsche uiterwaarden, Geitenwaard etc.

Overstromingsvlaktes

Veel uiterwaarden zijn te droog voor specifieke vogelsoorten, die verbonden zijn aan vochtige graslanden, plas-dras situaties en rietmoeras, zoals de porseleinhoen en de watersnip. Door na een hoog water in een buitenpolder (gebied tussen winter- en zomerdijk) het water vast te houden en niet meer helemaal terug te laten stromen naar de rivier, ontstaat er gedurende het voorjaar en begin zomer een nat gebied. Het water

³ Nader onderzoek locaties voor ooibos en stroomdalgrasland, 17 december 2021, WSP Nederland, documentnummer: WAB016486-R-001, versie 3.

zakt langzaam uit en verdamppt en zal medio zomer weg zijn. Er ontstaat ruimte voor plas-drassituaties die kunnen dienen als broedbiotoop of foerageergebied voor vele vogelsoorten. De provincie wil in gezamenlijkheid met Staatsbosbeheer, RWS en de waterschappen een 10-tal overstromingsvlaktes realiseren. Hiervoor zijn ook in de samenwerkingsovereenkomsten (SOK's) met de waterschappen nadere afspraken gemaakt. Van belang is dat in de geselecteerde buitenpolders een voornamelijk op natuur gerichte bestemming ligt en het nieuwe watersysteem binnendijks geen ongewenste effecten heeft. Op dit moment worden de meest kansrijke projecten onderzocht. Deze zijn o.a. te vinden in de Gendtse uiterwaard, Wolfswaard, Hoenwaard, Oosterhoutse waarden, Mauriksche waarden (Eck en Wiel) en Breemwaard. Ook bij de ontwerpen voor de KRW geulen en strangen, kijken we naar aanvullende mogelijkheden voor overstromingsvlaktes. In een aantal projecten zijn of worden al overstromingsvlaktes ingericht (UWDH, Cortenoever, Wageningse buitenpolder en Buiten Ooij). Met de inrichting van een overstromingsvlakte wordt een groot kerngebied voor vogelsoorten van de vochtige graslanden en moerassen gecreëerd.

Overstromingsvlakte Buiten Ooij bij Nijmegen

Zand- en klei winning

Om de gewenste woningbouw in Nederland te realiseren zal er industriezand en keramische klei nodig blijven. Op dit moment bevinden zich elf zandwinprojecten in de Natura 2000- uiterwaarden in verschillende fasen van uitvoering. Bij de ontgrondingsvergunning wordt door het bevoegd gezag gevraagd om een maatschappelijke meerwaarde. Dit gebeurt door de omgeving van de plas in te richten ten behoeve van natuur en/of recreatie. Via deze projecten wordt er nieuwe natuur ontwikkeld die uiteindelijk onderdeel wordt van het GNN. Echter worden deze hectares niet meegerekend in de prestatiedoelstelling van de provincie. Het zijn extra hectares natuur. Naast de lopende en bekende zandwinprojecten zullen er steeds nieuwe projecten bijkomen in het gebied. Op verschillende plekken worden de mogelijkheden al verkend. Bij de herinrichting wordt er naar gestreefd om deze uiterwaarden, die hoofdzakelijk behoren tot het vogelrichtlijn gebied, geschikt te maken voor vogelsoorten waar een uitbreidingsopgave geldt. Het gebied wordt omgevormd van gras en akkerland naar water, moerasvegetaties, ooibos en natuurlijke graslanden. Via deze weg worden de komende decennia nog honderden hectare extra nieuwe natuur toegevoegd. Van belang is dat deze projecten een bijdrage leveren aan de Natura-2000 doelen. Provincie Gelderland is daarom nauw betrokken in het proces van planvorming.

Gelderse Maatregelen Stikstof (GMS)

De natuur in de uiterwaarden is minder stikstofgevoelig dan de natuur op de Veluwe. Indien de Veluwe zal voldoen aan de Kritische Depositiewaarde (KDW) voor stikstof, zal naar verwachting vanzelf ook voldaan zijn aan de KDW's voor de uiterwaarden. Stikstofgevoelige habitattypen in de Rijntakken zijn de stroomdalgraslanden en de glanshaverhooilanden en de door kwel gevoede, geïsoleerde (ondiepe) plassen. Daarbij is nitraatuitspoeling via grondwater even cruciaal als de stikstofverspreiding via de lucht. Van het

brede uitvoeringsprogramma GMS zijn twee onderdelen wel direct van belang voor de natuurontwikkeling in de uiterwaarden. Het is het robuust systeemherstel van de stikstofgevoelige habitattypes in de natuurgebieden zelf en het vormgeven van de overgangsgebieden aan de randen van de Natura 2000-gebieden. Het bijzondere van het Natura 2000- gebied van de Rijntakken is dat er in het Natura 2000- gebied zelf op veel plaatsen nog intensieve landbouw plaatsvindt. In de vormgeving van de overgangsgebieden wordt daarom ook specifiek gekeken naar deze gebieden en worden zij binnen de definitie van overgangsgebied getrokken. In deze overgangszone dient de uitstoot van stikstof drastisch beperkt te worden. In de praktijk is dit een beperking van het gebruik van drijfmest. Maar het gaat ook om hydrologische maatregelen, extra landschapselementen en natuurinclusieve landbouw met bloemrijke graslanden zonder gebruik van bestrijdingsmiddelen.

Inzet Rijksgronden

De Rijksoverheid heeft in de Gelderse uiterwaarden 10.529 ha in bezit, die beheerd worden door Rijkswaterstaat. Hiervan valt 2492 ha binnen het GNN en 1.215 ha binnen de Groene Ontwikkelingszone (GO). De rivieren vallen ook onder het GO, maar zijn niet in deze getallen meegenomen. 1.707 ha van het GNN-deel heeft een SNL beheertype. Veel is Kruiden en Faunarijk grasland (835 ha), en Grootchalige Riviernatuur (679 ha). Slechts 108 ha is Stroomdalgrasland en 85 ha is Glanshaverhooiland. In het kader van het Programma Natuur is er extra geld beschikbaar voor het realiseren van meer riviernatuur op rijksgronden. De basislijn van de rijksoverheid is dat alle rijksgronden in de uiterwaarden (voor zover hiervoor geschikt) beheerd worden als riviernatuur en niet meer overgaan naar de reguliere pacht. De provincie wordt betrokken bij het op de juiste manier beheren van de rijksgronden. De provincie verkent daarbij vooral de mogelijkheid voor hogere natuurdoeltypen zoals stroomdalgrasland en glanshaverhooiland (potentie voor 274 ha). RWS heeft vooral veel oeverwallen direct grenzend aan de rivier in bezit, die een belangrijke rol kunnen vervullen in het realiseren van de doelstellingen voor stroomdalgrasland uit het Natura 2000 beheerplan. Aandachtspunt is wel hoe de boeren die nu nog grond pachten van de rijksoverheid in de uiterwaarden in de toekomst nog een plek kunnen krijgen in het toekomstige beheer.

Inrichting diepe plassen

In de uiterwaarden zijn vele diepe plassen aanwezig als gevolg van voormalige zandwinning. Deze diepe plassen dragen ecologisch gezien weinig bij aan de natuuropgave van Natura 2000. Diep water vormt geen habitat voor de specifieke doelsoorten. Toch kunnen ze ingezet worden om een rol te spelen bij de gewenste natuuropgave, door delen van zulke plassen te verondiepen. Vooral langs de oeverzone, kan er paaiplaats ontstaan voor verschillende vissoorten. Daarvoor hoeft niet de gehele plas verondiept te worden. Door de recente slechte ervaringen met verondiepingsprojecten en het daaraan verbonden gebrek aan maatschappelijk draagvlak is hier wel een probleem ontstaan. Goede afspraken over welke grondkwaliteit toegepast kan worden, biedt op termijn een mogelijkheid om dit soort projecten weer vlot te trekken. Daarbij wordt de door Provinciale Staten recent vastgestelde beleidslijn gevolgd (PS-nummer 2020-518). Ook kan men drijvende broedeilanden voor vogels aanleggen in combinatie met zogenaamde vissenbossen (doodhout en takkenrillen) voor verbetering van de aquatische flora en fauna. Bij de aanleg van drijvende zonnepanelenparken in diepe plassen kunnen zo nadelige ecologische effecten gecompenseerd worden en is er een kostendrager voor handen. Er is echter nog weinig ervaring met dit soort projecten, hoewel al binnen Gelderland gebruik wordt gemaakt van drijvende zonnepaneelparken ook in combinatie met de broedeilandjes en vissenbossen. Van belang is dat we de ecologische effecten verder onderzoeken. Verschillende onderzoeksinstanties zijn hier ook samen met de provincie mee bezig. Bekende voorbeelden zijn Carvium Novum (gemeente Zevenaar) en Lingemeren (gemeente Buren).

Integrale inrichtingsprojecten

In een aantal uiterwaarden komen meerdere doelen en belangen van verschillende partijen samen, waardoor er een integrale ontwikkelopgave ontstaat. Op dit moment zijn dat de Hoenwaard, het Rivierklimaatpark aan

de IJssel (ten noorden van Arnhem en Westervoort), de mirt-verkenning Havikerwaard, Fraterwaard en Olburgerwaard (HFO), de uitwerking voor de Uiterwaarden Wamel, Dreumel en Heerewaarden (UWDH) en de gebiedsontwikkeling Grebbedijk. Mogelijk dat hier in de toekomst nieuwe projecten aan toegevoegd worden.

Natuurbank stikstof en bossenstrategie

Er zijn nog een aantal andere projecten die een bijdrage leveren aan de verdere natuurontwikkeling in de uiterwaarden. Vanuit de natuurbank stikstof wil men graag locaties ontwikkelen voor stikstofgevoelige riviernatuur als compensatiemaatregel, dit levert qua saldo geen nieuwe natuur op. Op dit moment is hiervoor de Kerkenwaard in beeld. Vanuit de bossenstrategie worden extra hectares gezocht voor nieuw bos. De uiterwaarden kunnen hierin ook een rol spelen met de ontwikkeling van extra ooibos. Eerder is al aangegeven dat we hierin actief zijn binnen het Natura 2000 gebied van de Rijntakken. Buiten het Natura 2000- gebied bij oude Maasarmen is er een potentie voor tientallen extra hectares ooibos. Dit onderzoeken we nu bij Alem.

IRM/PAGW

De ministeries van I&W en van LNV hebben twee lange termijn projecten lopen gericht op het riviersysteem. Het gaat daarbij om het Integraal Riviermanagement (IRM) en het Programma Aanpak Grote Wateren (PAGW). Ze hebben een tijdshorizon tot 2050. Binnen IRM wordt vooral gekeken naar de zomerbedligging van het riviersysteem en de hoogwaterveiligheid voor de toekomst. Onze inzet voor de natuur is om hierin de zomerbedligging te verhogen om zoveel mogelijk de oude situatie uit het verleden te herstellen en het winterbed daarbij te verlagen. Reden hiervoor is de verdroging van de uiterwaarden op die manier te bestrijden en meer ruimte te creëren voor de gewenste rivierdynamiek in het uiterwaardensysteem. De PAGW sluit hier op aan. De PAGW gaat uit van een robuust natuurgebied in de uiterwaarden waarbij schaalgrootte en rivierdynamiek twee belangrijke pijlers zijn. We willen met de rijksoverheid komen tot een goede lange termijn invulling die ook goed aansluit bij de korte termijn opgaven. Op dit moment vindt in twee gebieden de samenwerking plaats tussen PAGW en de provincie. Dat is de verdere doorontwikkeling van de Gelderse Poort en de stapsteen bij Alem/St. Andries.

5.2 Natuurbeheermaatregelen

Veel uiterwaarden zijn (gedeeltelijk) in beheer bij de traditionele terrein beherende organisaties (TBO's) zoals Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten. Daarnaast is er een aantal landgoederen vooral langs de IJssel en ook individuele agrariërs die met Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb) een belangrijke bijdrage leveren aan de natuurdoelstellingen. Met een gericht beheer kan men de kwaliteit van de natuur verbeteren. De aansturing van het juiste beheer gebeurt met het Natuurbeheerplan en het subsidiestelsel natuur en landschap (SNL).

Herstelmaatregelen leefgebieden

De herstelmaatregelen zijn gericht op het realiseren van voldoende⁴ kwalitatief leefgebied voor doelsoorten zoals de kwartelkoning, porseleinhoen, watersnip en kamsalamander. Om een beter beeld te krijgen van de geschikte leefgebieden van deze soorten en de gewenste herstelmaatregelen zijn verschillende onderzoeken

⁴ Een eerste beeld van wat als voldoende leefgebied wordt gezien:

- Voor kwartelkoning minstens 1760 ha geschikt leefgebied nodig voor 160 broedparen in clusters van minstens 11 ha
- Voor Porseleinhoen minstens 800 ha nodig voor 40 broedparen in clusters van minstens 10 ha
- Voor Watersnip minstens 500 ha nodig voor 17 broedparen in clusters van minstens 10 ha
- Voor Kamsalamander is het voorlopig inzicht minstens 2 geschikte voortplantingsbiotopen op minder dan 250 meter van elkaar in combinatie met geschikt landbiotoop.

uitgevoerd⁵. Op basis van uitkomsten van deze rapportages vinden de gesprekken plaats met de grondeigenaren en terreinbeheerders over aanpassing van het beheer of extra inrichtingsmaatregelen. De inzet is zoveel mogelijk in minnelijk overleg te regelen. Daar waar de huidige SNL niet goed aansluit op de gewenste soortenaanpak kan een aanpassing in de regeling doorgevoerd worden of komt er aanvullend een maatwerk aanpak. Prioritaire opgaven liggen bij herstel, behoud en ontwikkeling van stroomdalgraslanden, glanshaverhooilanden, rietmoeras en overstromingsvlaktes. Voor het behoud en creëren van natte omstandigheden in de uiterwaarden komt steeds meer aandacht door de droge zomerperiodes en het inslijten van het zomerbed van de Rijntakken.

Terreinbeherende organisaties en RWS

Voor inrichting en onderhoud van natuur ontvangen de TBO's subsidie van de provincie. Voor de natuur in de uiterwaarden wordt vaak gewerkt met het SNL-beheertype 'Grootschalige riviernatuur'. Dit zijn de gebieden met grootschalig begrazingsbeheer. Daarbij wordt er van uitgegaan dat alle gewenste doelsoorten in voldoende mate terug te vinden zijn in het beheergebied. Doordat bepaalde doelsoorten en habitats zoals stroomdalgrasland beperkt aanwezig zijn, lopen we het risico deze met dit type beheer te verliezen. Regelmatig contact met de beheerders is nodig om op tijd te kunnen bijschakelen. Om zicht te houden op de ontwikkeling van stroomdalgrasland in grootschalig beheerde gebieden, zal in de Gelderse Poort aanvullende monitoring plaatsvinden. Indien het oppervlak aan riviernatuur de komende tijd verder toeneemt kunnen we ook op basis van voldoende schaalgrootte uitgaan dat alle gewenste habitats in voldoende mate aanwezig blijven. Het eerder genoemde PAGW-rivieren wil in die schaalgrootte voorzien. Ook vanuit het nieuwe programma natuur wordt ingezet op schaalgrootte. Het grondbezit van de rijksoverheid wordt daarnaast, zoals eerder aangegeven steeds meer ingezet voor de ontwikkeling van riviernatuur. Gezamenlijke monitoring blijft wel het vertrekpunt om aanvullende (herstel)maatregelen in te zetten. De provincie is bezig een goed en adequaat monitoringssysteem op te zetten, zodanig dat op tijd gesignaleerd en bijgeschakeld kan worden.

Agrarisch Natuur en Landschapsbeheer (ANLb)

Aansluitend aan het beheer in natuurgebieden, kan de agrarische sector op haar gronden ook een bijdrage leveren aan het behalen van de natuurdoelen. Inhoudelijk gaat het vooral om een bijdrage aan de biodiversiteit (basiskwaliteit natuur) rond de natuurgebieden door natuurversterking (bloemrijke graslanden etc), aanpassen hydrologie en verlagen van de belasting met mest en bestrijdingsmiddelen. Veel vogelsoorten kunnen uit de voeten met agrarisch beheerde bloemrijke graslanden en deze gebieden vormen tevens een overgangsgebied naar de eigenlijke natuurgebieden. Ter ondersteuning dient hiervoor de subsidiesystematiek van de ANLb. Echter deze systematiek kent ook haar beperkingen. Er wordt gewerkt met zesjarige contracten waarbij de agrariërs bij iedere investeringsperiode in hun bedrijfsvoering steeds nieuwe afwegingen moeten maken. De vrees blijft dan altijd dat landschapselementen en kruidenrijke graslanden op enig moment weer kunnen verdwijnen. Daarbij is de ANLb een systematiek die berust op vrijwilligheid. Verder worden sommige maatregelen alleen getroffen na de constatering van de aanwezigheid van (broed)vogels, waarbij deze niet gericht zijn op de bevordering van de vestiging van de doelsoorten. Van belang is samen met de agrarische collectieven te bekijken welk pakket aan mogelijke herstelmaatregelen het beste gaat werken. Langjarige zekerheid over het toekennen van beheersubsidies speelt daarbij een belangrijke rol voor beide partijen.

Handhaving

Er komen steeds meer meldingen binnen van activiteiten in de uiterwaarden die niet bijdragen aan de doelstellingen van Natura 2000. Het kan om recreatieve activiteiten gaan (crossmotoren, loslopende honden) als om afvaldumpingen en foutieve grondbewerking. Voor het Rijntakkengebied zal er in 2023 een eerste aanzet komen voor een handhavingsplan (strategie) die later wordt uitgewerkt met de partners naar een

⁵ De opgeleverde rapporten zijn: Herstelplan leefgebied voor de Kwartelkoning in het Natura 2000-gebied Rijntakken (Sovon-rapport 2021/54; 2022), Herstelplan leefgebied Porseleinhoen en Watersnip in Natura 2000-gebied Rijntakken (Sovon-rapport 2022/19; 2022), Kamsalamander en grote modderkruiper, status in het rivierengebied (Ravon, december 2021).

praktisch uitvoeringsplan. Tot die tijd is het vooral belangrijk zoveel mogelijk af te stemmen met de verschillende handhavers en toezichthouders van gemeente, provincie, RWS, waterschap en TBO's.

Nader onderzoek, monitoring en bijsturing

Van bepaalde habitattypes is weinig bekend hoe ze zich ontwikkelen en welke de beste uitgangspunten voor hun ontwikkeling zijn. Denk bijvoorbeeld aan Meren met Krabbenscheer. Ook zullen niet alle maatregelen het gewenste effect hebben, zodat er altijd nader onderzoek, monitoring en bijsturing nodig is. Vooral het behouden van voldoende natte omstandigheden en het verbeteren van leefgebied van moeilijke doelsoorten zoals de kwartelkoning zal nog veel inspanning vergen op dit vlak.

6 Governance en middeleninzet

Een nauwe samenwerking van provincie, RWS en SBB (als belangrijkste TBO in de Rijntakken) is van belang voor een slagvaardige, gezamenlijke en gecoördineerde uitvoering en doelbereik in het Natura 2000- gebied van de Rijntakken. Nauwe betrokkenheid van de samenleving en andere partners is daarbij van belang. Er is een gemeenschappelijk doel, maar de weg er naar toe bevat nog veel hobbels waarbij belangen van andere beleidssectoren en het bewandelen van het juiste pad nog veel overleg en discussie vergt. Een taskforce tussen RWS, SBB en provincie op bestuurlijk en ambtelijk vlak is nodig om doelbereik niet uit het zicht te verliezen. Een overlegstructuur hiervoor wordt vormgegeven.

Met het nieuwe Programma natuur en het natuurpact zijn er voldoende middelen bij de provincie beschikbaar. Ook bij RWS zijn er middelen voor de uitvoering van de KRW maatregelen en extra riviernatuur. De uitvoering van de maatregelen vergt wel veel tijd en inzet van menskracht vanwege de complexiteit van het riviersysteem en de benodigde afweging tussen de verschillende belangen. Daarmee wordt de uitvoering een traject van lange adem.

7 Conclusie

Gaan we de doelen halen? Of de uit het aanwijzingsbesluit Natura 2000 aangewezen doelsoorten zich gaan vestigen in het Rijntakken gebieden is niet altijd te voorspellen. Dat is ook afhankelijk (zeker voor vogels) van beschikbaar habitat/leefgebied elders. Er wordt op dit moment voldoende inzet gepleegd om uitbreiding van leefgebied te realiseren en de kwaliteit van het bestaande leefgebied te verbeteren. Er zit een overmaat in, omdat we bij de uitvoering nog rekening moeten houden met afbreukrisico's (abiotische factoren, draagvlak, regelgeving etc.). Het blijft essentieel om continu te werken aan de geschikte habitats / leefgebieden.

Kort samengevat is de inzet (kernopgave):

- Afronden GNN qua uitbreiding (450 ha)
- Uitbreiding moerasgebieden / plas-dras situaties via KRW-maatregelen (8 locaties)
- Ruimte creëren voor meer en grotere (hardhout)ooibossen (278 ha)
- Hydrologische maatregelen bestaande natuurgebieden (10 overstromingsvlaktes)
- Begeleiden inrichtingsplannen zand- en kleiwinning (11 projecten)
- Beter en hoger beheertype rijksgronden (274 ha)
- Uitbreiding en verbetering droge soortenrijke graslanden
- Verbeteren bestaande kwaliteit leefgebied en habitats samen met TBO's, RWS en agrarische collectieven (alle natuurgronden en ANLb)

Voor de ontwikkeling van leefgebied is belangrijk te weten dat de natuur wel tijd nodig heeft om tot de gewenste ontwikkeling te komen. De aandacht zal ook voor de komende decennia gericht zijn om de kwaliteiten van het gebied te verbeteren en uit te breiden. Daarbij zal de voornaamste inzet plaatsvinden op het treffen van hydrologische maatregelen om de verdroging te bestrijden. Op de tweede plek gaat het om de eutrofiëring van de stikstofgevoelige habitats. Daarbij gaat het om zowel de nitraatuitspoeling via grondwater, de bemesting van aangrenzende percelen en de inspoeling via hoogwater als om de stikstofverspreiding uit de lucht. Er zal los van de provinciale opgave steeds meer landbouwgrond in de uiterwaarden worden omgezet naar natuur. Ook na afronding van de GNN zal dit proces voortgang vinden. Vooral zand- en kleiwinprojecten zullen ook de komende decennia een bijdrage leveren aan de ontwikkeling van nieuwe natuur. Ook zal met PAGW en IRM nieuwe opgaven op de langere termijn ontstaan, o.a. gericht op het creëren van voldoende schaalgrootte voor de natuurgebieden.

Bijlagen:

- Natura 2000 doelen Rijntakken
- Uiterwaarden overzicht en gebiedsopgaven (Gelderland)
- Kaarten deelgebieden Rijntakken

Bijlage 1: Natura 2000 doelen Rijntakken

Overzicht van alle Natura 2000 instandhoudingsdoelstellingen t.a.v. verspreiding, oppervlakte, kwaliteit en omvang populatie conform definitieve aanwijzingsbesluit (PDN, 2014 en veegbesluit 2018).

Legenda: = behoudsdoel, > uitbreiding verspreiding, oppervlak of verbetering kwaliteit. In de laatste kolom is aangegeven of stikstofdepositie een mogelijk knelpunt is voor het behalen van de doelstellingen. (zie voor een verdere onderbouwing PAS-gebiedsanalyse 038 Rijntakken).

Habitatype	Doelstelling habitatype/leefgebied soort					stikstofdepositie knelpunt?
	Verspreiding	Oppervlakte	Kwaliteit	Populatie	Opmerking	
H3150 Meren met krabbenscheer en fonteinkruiden	=	>	>			nee
H3260B Beken en rivieren met waterplanten (grote fonteinkruiden)	=	>	=			nee
H3270 Slikkige rivieroever	=	>	>			nee
H6120 Stroomdalgraslanden	=	>	>			ja
H6430A Ruigten en zomen (moerasspirea)	=	=	=			nee
H6430B Ruigten en zomen (Harig Wilgenroosje)	=	=	=		Veegbesluit 2018	
H6430C Ruigten en zomen (droge bosranden)	=	>	>			nee
H6510A Glanshaveren vossenstaartheuvels (glanshaver)	=	>	>			ja
H6510B Glanshaveren vossenstaartheuvels (grote vossenstaart)	=	>	>			nee
H91E0A Vochtige alluviale bossen (zachthoutoibossen)	=	=	>			nee
H91E0C Vochtige alluviale bossen (beekbegeleidende bossen)		>	>		Veegbesluit 2018	
H91EB Vochtige alluviale bossen (essen-iepenbossen)	=	>	>			ja
H91F0 Droge hardhoutoibossen	=	>	>			ja
H9120 Beuken-eikenbossen met hulst		=	=		Veegbesluit 2018	
Habitatsoorten						
H1095 Zeeprrik	=	>	>	>		
H1099 Rivierprrik	=	>	>	>		
H1102 Elft	=	=	=	>		
H1106 Zalm	=	=	=	>		
H1134 Bittervoorn	=	=	=	=		nee
H1145 Grote modderkruiper	>	>	>	>		
H1149 Kleine modderkruiper	=	=	=	=		
H1163 Rivierdonderpad	=	=	=	=		
H1166 Kamsalamander	>	>	>	>		nee

Habitatsoorten	Doelstelling habitattype/leefgebied soort					stikstofdepositie knelpunt?
	Verspreiding	Oppervlakte	Kwaliteit	Populatie	Opmerking	
H1318 Meervleermuis	=	=	=	=		
H1337 Bever	=	=	>	>		
Broedvogels						
A004 Dodaars		=	=	45	broedparen	
A017 Aalscholver		=	=	660	broedparen	
A021 Roerdomp		>	>	20	broedparen	
A022 Woudaap		>	>	20	broedparen	
A119 Porseleinhoen		>	>	40	broedparen	
A122 Kwartelkoning		>	>	160	broedparen	ja
A153 Watersnip		=	=	17	broedparen	ja
A197 Zwarte stern		>	>	240	broedparen	
A229 IJsvogel		=	=	25	broedparen	
A249 Oeverzwaluw		=	=	680	broedparen	
A272 Blauwborst		=	=	95	broedparen	
A298 Grote karekiet		>	>	70	broedparen	
Niet-broedvogels						
A005 Fuut		=	=	570	seizoensgemiddelde	
A017 Aalscholver		=	=	1300	seizoensgemiddelde	
A037 Kleine zwaan		=	=	100	seizoensgemiddelde	
A038 Wilde zwaan		=	=	30	seizoensgemiddelde	
A039 Toendrarietgans	=	=	=	2800	gem. seizoensmax.	
A041 Kolgans	=	=	=	183000	gem. seizoensmax.	
A043 Grauwe gans	=	=	=	22000	gem. seizoensmax.	
A045 Brandgans	=	=	=	5200	gem. seizoensmax.	
A048 Bergeend		=	=	120	seizoensgemiddelde	
A050 Smient	=	=	=	17900	seizoensgemiddelde	
A051 Krakeend		=	=	340	seizoensgemiddelde	
A052 Wintertaling		=	=	1100	seizoensgemiddelde	
A053 Wilde eend		=	=	6100	seizoensgemiddelde	
A054 Pijlstaart		=	=	130	seizoensgemiddelde	
A056 Slobeend		=	=	400	seizoensgemiddelde	
A059 Tafeleend		=	=	990	seizoensgemiddelde	
A061 Kuifeend		=	=	2300	seizoensgemiddelde	
A068 Nonnetje		=	=	40	seizoensgemiddelde	
A125 Meerkoet		=	=	8100	seizoensgemiddelde	
A130 Scholekster		=	=	340	seizoensgemiddelde	ja
A140 Goudplevier		=	=	140	seizoensgemiddelde	
A142 Kievit		=	=	8100	seizoensgemiddelde	ja
A151 Kempphaan		=	=	1000	seizoensgemiddelde	ja
A156 Grutto		=	=	690	seizoensgemiddelde	ja
A160 Wulp		=	=	850	seizoensgemiddelde	
A162 Tureluur		=	=	65	seizoensgemiddelde	ja

Bijlage 2: Uiterwaarden overzicht en gebiedsopgaven (Gelderland)

Uiterwaard	Rijntak	VR/HR	gebiedsproces	Omschrijving en link voor verdere informatie
Rijnwaardense uiterwaarden (Recreatieplas De Bijland/ Bijlandse Waard/ Geitenwaard/ Oevergeul Boven-Rijn/ Lobberdense Waard/ Groene Rivier Pannerden)	GP	VR/HR	NURG	Dit project bevat verschillende uiterwaarden aan de Noordkant van de Rijn. Het project wordt begeleid door SBB en de verwachting is dat de afronding in 2027 plaatsvindt. Home - Rijnwaardense Uiterwaarden http://www.rijnwaardenseuiterwaarden.nl/files/RIJ%20plankaart%20totaal%20A0%20zonder%20kadehoogtes%2011%20jul%202016%20light.pdf Ligt nog een ambitie voor extra natuurontwikkeling en overstromingsvlakte.
Bijenwaard	GP	VR/HR	overnachtingshav en	Afronding overnachtingshaven in 2023 verwacht. Doelen aanleg overnachtingshaven Waal Rijkswaterstaat
Rijnstrangen/ Tangnagelwaard/ Erfkamerlingschap	GP	VR/HR	GGOR, ANLb, PAS, KRW	Het Rijnstrangen-project is er op gericht om de bijzondere moerasnatuur te behouden. Het project is grotendeels afgerond, maar beheeropgaven blijven. Natura 2000-gebied Rijnstrangen bij Pannerden (gelderland.nl) Ligt nog een ambitie voor extra natuurverwerving op basis GNN.
Loowaard, Middenwaard	GP	VR/HR	GNN	Loowaard aangewezen als mogelijke overstromingsvlakte
Roswaard	GP	VR/HR	GNN	Biedt veel ruimte voor (hardhout)ooibos. Wens voor zand- en kleiwinning.
Angerensche en Doornenburgsche uiterwaarden	GP	VR/HR	K3 zandwinning	K3 heeft een plan ontwikkeld voor klei- en zandwinning in combinatie met riviernatuur. Het project is in uitvoering. Angerensche en Doornenburgsche Buitenpolder K3
Huissensche waarden	GP	VR/HR	GNN, ANLb	Het oorspronkelijke plan met zandwinning gaat voorlopig niet door. De provincie heeft grondposities verworven in het gebied en gaat deze ten behoeve van natuurontwikkeling verder inrichten. Mogelijkheden voor zand- en kleiwinning blijven in beeld.
Klompenwaard	GP	VR/HR	GNN, NURG	NURG project is afgerond. Er wordt wel naar mogelijkheden gekeken voor uitbreiding hardhoutooibos.

Gendtsche polder	GP	VR/HR	NURG	Project is in uitvoeringsfase. Mogelijkheden worden verkend voor overstromingsvlakte en extra ooibos. Gendtse Waard K3
Bemmelsche waarden	GP	VR/HR	NURG, K3 zandwinning	Project is in uitvoering. Mogelijkheden worden verkend voor extra ooibos. Bemmelse Waard K3
Lentsche waarden	GP	VR/HR	RvR	Project is afgerond.
Millingerwaard	GP	VR/HR	NURG, KRW, RvR, K3 zandwinning	Project is in afrondende fase. Rond het beheer zijn nog vraagstukken rond de ontwikkeling van ooibos en het beheer van stroomdalgraslanden. Herinrichting Millingerwaard - Herinrichting van de Millingerwaard (staatsbosbeheer.nl)
Erlecomse waard	GP	VR/HR	K3, KRW	Mogelijke toekomstige KRW maatregelen in de vorm van geul en uiterwaardenverlaging. Verondiepen aangrenzende plas door K3. Erlecomse Kaliwaal K3
Bizonbaai	GP	VR/HR	GNN	Met name een beheeropgave van stroomdalgrasland en mogelijk ooibos.
Buiten Ooij/Stadswaard	GP	VR/HR	KRW, NURG	Afgerond. Beheeropgave. Optimaliseren afspraken over overstromingsvlakten.
Ooijse Graaf	GP	VR/HR	GNN	Door Ark is een project opgestart om meer natuur te ontwikkelen in de Ooijse Graaf. Het gaat hoofdzakelijk om moerasnatuur en hiervoor wordt ook een verhoogd peilbeheer nagestreefd. Hiervoor wordt samengewerkt met het waterschap. Ook is K3 betrokken om via een zandwinning een financiële drager te hebben. Ooijse Graaf ARK Natuurontwikkeling
Groenlanden	GP	VR/HR	GNN	Beheeropgave, vooral gericht op de bestrijding van verdroging.
Oosterhoutsche waarden	Waal	VR	Waalweelde, NURG	NURG project nagenoeg afgerond. K3 voert op verzoek SBB een zandwinproject uit. Mogelijk kansrijk voor overstromingsvlakte. Oosterhoutse Waarden K3
Loenensche buitenpolder	Waal	VR	KRW, NURG	Afgerond. Loenensche Buitenpolder - Samenwerken aan Riviernatuur
Wolferensche waard	Waal	VR	nvt	Geen opgave
Beuningsche waarden	Waal	VR/HR	GNN, NURG	Afgerond. Beuningen ARK Natuurontwikkeling

Winssensche waarden	Waal	VR/HR	GNN, PAS	Onderzoek naar aanleg nevengeul (KRW), vernatten uiterwaard. Hoofdzakelijk graslandbeheer (stroomdalgrasland, glanshaverhooiland). Winssensche Waarden - Samenwerken aan Riviernatuur
Afferdensche en Deetsche uiterwaarden	Waal	VR	NURG	Afgerond. Waaldag bij Afferdense en Deestse Waarden Rijkswaterstaat
Hiensche uiterwaarden	Waal	VR	De Beijer, zandwinning	De Beijer met een regionale zandwinner gaan deze uiterwaard mogelijk verder inrichten.
Ochtsche buitenpolder (Gouverneurspolder)	Waal	VR	Dekker, zandwinning	Gereserveerd voor zandwinning door Dekker. Gebiedsvisie Midden-Waal (dekkergroep.nl)
Ijzendoorn buitendijks	Waal	VR	Dekker, zandwinning	Gebiedsvisie Midden-Waal (dekkergroep.nl)
Willemspolder	Waal	VR	Zandwinning Dekker	Gebiedsvisie Midden-Waal (dekkergroep.nl)
Kleine Willemspolder	Waal	VR	NURG	afgerond
Drutensche waarden	Waal	VR	GNN	Oud project met Excluton en Rodruza. Drutensche Waarden HSRO .
Wamelse/Dreumelse/Heerewaardense uiterwaarden (UWDH)	Waal	VR	KRW/NURG	Er wordt gewerkt aan het definitief ontwerp. Eind 2025 wordt het gebied opgeleverd. Uiterwaarden Wamel, Dreumel en Heerewaarden - Samenwerken aan Riviernatuur
Passewaaij	Waal	VR	KRW, NURG	Afgerond. Wetlands Passewaaij IVN
Stiftsche uiterwaarden	Waal	VR/HR	GNN/KRW, NURG	Afgerond. Komt een nieuwe ingreep KRW (30,2 ha uiterwaardverlaging). https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwiAgOq5h4HoAhVeifoHHY9ODo4QFnoECAsQAQ&url=https%3A%2F%2Fww.rijninbeeld.nl%2Fwp-content%2Fuploads%2F2011%2F08%2FGebiedsrapportage-Stiftse-Uiterwaarden.pdf&usg=AOvVaw2PngsdHPSxOwWoU5n9huFx
Heesseltsche uiterwaarden	Waal	VR/HR	NURG, KRW	Afgerond. Heesseltsche Uiterwaarden open met Waaldag Rijkswaterstaat
Rijswaard	Waal	VR/HR	GNN	Beheeropgave GLK. GLK Landgoed Waardenburg en Neerijnen
Kerkenwaard	Waal	VR/HR	GNN	Beheeropgave GLK
Rossumsche waard	Waal	VR	nvt	Eigendom RWS. Graslandbeheer

Hurwenensche uiterwaarden	Waal	VR/HR	NURG, KRW	Bijna afgerond. Gedeelde waterhuishouding die nog aandacht nodig heeft. Inzet om landbouwkundig gebruik te extensiveren om het totale gebied te vernatten. Mogelijkheid natuurcompensatiebank.
Doorwerthsche waarden	NederRijn	VR	GNN	Alleen ten westen van A50 is Natura 2000. Wel nog een GNN opgave.
Renkumse benedenwaarden	NederRijn	VR	GNN	Realisatie ecopassage, ooibos en mogelijk overstromingsvlakte.
Bovenste polder onder Wageningen	NederRijn	VR	Overstromingsvlakte, GNN	Overstromingsvlakte in uitvoering. Bovenste Polder Wageningen - Vallei en Veluwe (vallei-veluwe.nl)
Rhenensche buitenwaarden	NederRijn	VR/HR	NURG	Onderdeel project Grebbedijk. Grebbedijk
Randwijksche uiterwaarden	NederRijn	VR	Zandwinning Dekker, KRW	In deze uiterwaarden is er een vergunde zandwinning van Dekker en een vergunde kleiwinning van K3. Randwijkse Waarden (dekkergroep.nl) Gebied vooral agrarisch gebruik. Oeveroptimalisatie ikv KRW.
Schoutenwaard	NederRijn	VR	RvR, NURG	Afgerond RvR. Aanvraag voor kleiwinning K3.
Wolfswaard/Manuswaard	NederRijn	VR	GNN, NURG	Verkenning voor zand en kleiwinning in combinatie met natuurinrichting. Oeveroptimalisatie ikv KRW.
Middelwaard	NederRijn	VR	RvR	Afgerond.
Tollerwaard	NederRijn	VR	RvR	Afgerond. Beheeropgave
Mauriksche en Eeksche waarden	NederRijn	VR	GNN	Provinciaal inrichtingsproject. Mogelijkheid overstromingsvlakte.
Rijswijksche buitenpolder	NederRijn	VR	GNN	Geen specifieke opgave. Rijswijkse Buitenpolder - Samenwerken aan Riviernatuur
Rivierklimaatpark IJsselpoort (Hondsbroeksche Pleij/Koningspleij/IJsseldijkerwaard/	IJssel	VR	MIRT(verkenning), NURG, KRW	Integraal project met gemeenten, RWS, provincie en Natuurmonumenten. Rivierklimaatpark IJsselpoort - Rivierklimaatpark IJsselpoort

IJsseloordsche polder/ Koppenwaard/ Velperwaarden/ Rhedense Broek/ Rhederlaag/ Vaalwaard				
Havikerwaard, Fraterwaard, Olburgsewaard	IJssel	VR/HR	KRW / MIRT- onderzoek / zandwinning K3	Onderzoek naar Havikerwaard, Fraterwaard en Olburgerwaard (gelderland.nl) Havikerwaard K3 KRW-opgave voor geulen en strang.
De Grind	IJssel	VR	nvt	Geen specifieke opgave
Spaensweerd	IJssel	VR	KRW	Geen specifieke natuuropgave. Geul 0,6 km (KRW) Spaensweerd - Samenwerken aan Riviernatuur
Bronkhorsterwaarden	IJssel	VR	GNN, KRW	Beekmonding en strang (2,3 km), beheeropgave
Brummensche waarden	IJssel	VR	GNN, KRW	Gezamenlijke ontwerpogave met KRW. Potentie voor ooibos.
Cortenoever	IJssel	VR	GNN, KRW	Eind 2022 gereed. Cortenoever - Samenwerken aan Riviernatuur
Stokebrandswaard	IJssel	VR	GNN, NURG, KRW	Afgerond. Verkenning kans geul (KRW).
Tichelbeeksewaarden	IJssel	VR	KRW, NURG	Samenwerking met RWS voor integraal plan. Tichelbeekse Waard - Samenwerken aan Riviernatuur
Rammelwaard / Voorsterklei	IJssel	HR	KRW (afgerond), GNN	Integraal plan voor KRW maatregel
Nijenbeker Klei	IJssel	VR	ANLb	Beheeropgave
De Mars, Rijsselsche waarden	IJssel	VR	ANLb, KRW	Beheeropgave. Oeveroptimalisatie.
Middelwaard	IJssel	VR/HR	GNN, ANLb	Nog een behoorlijke ambitie GNN. Geen initiatief.
Ravenswaarden	IJssel	VR/HR	GNN. ANLb	Nog behoorlijke GNN ambitie. Weinig beweging in grondmarkt. Inzet ANLb
De Wilpsche Klei	IJssel	VR/HR	GNN, ANLb	Gedeeltelijk. KRW maatregel (geul 3,2 km, oeveroptimalisatie 1,2 km). Integraal ontwerp tussen zomerkade en IJssel. De Wilpsche Klei - Samenwerken aan Riviernatuur
Epse waarden	IJssel	VR	ANLb, KRW	Geen bijzondere Natura 2000 opgaven. Wel KRW geul 1,2 km en oeveroptimalisatie.
Terwolder Dorperwaarden	IJssel	VR/HR	KRW, NURG	Afgerond. Oeveroptimalisatie 1,1 km (KRW).
Oenerwaarden	IJssel	VR/HR	NURG, RvR, KRW	afgerond
Veesse waarden	IJssel	VR	nvt	Beheeropgave

Vorchterwaarden	IJssel	VR/HR	KRW (afgerond), GNN	KRW maatregel uiterwaardverlaging 6 ha en oeveroptimalisatie. Werken aan integrale opgave.
Marlerwaarden	IJssel	VR	ANLb	Herstelmaatregelen Kwartelkoning via ANLb. Onderdeel van gebiedsproces Levendige Hoenwaard.
Hoenwaard	IJssel	VR/HR	GNN	Levendige Hoenwaard Hoenwaard 2030 Integrale opgave . Incl. Schaepsweiden. KRW opgave en overstromingsvlakte.
Gelderdijsche waard	IJssel	VR	KRW (afgerond), GNN	Restant opgave nieuwe natuur

Legenda:

- GP: Gelderse Poort
- VR: Vogelrichtlijngebied
- HR: Habitatrichtlijngebied
- GNN: Gelders Natuur Netwerk
- ANLb: Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer
- NURG: Nadere Uitwerking Rivieren Gebied
- MIRT: Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport
- GGOR: Gewenst Grond- en Oppervlaktewater Regime
- RvR: Ruimte voor de Rivier
- PAS: Programmatische Aanpak Stikstof
- KRW: Kaderrichtlijn Water

Bijlage 3: Kaarten deelgebieden Rijntakken

